

BOŠ
BEOGRADSKA
OTVORENA
ŠKOLA

PROGOVORI O PREGOVORIMA

Beogradska otvorena škola

82/2022

Bilten o procesu pregovora
o pristupanju Srbije Evropskoj uniji

U FOKUSU STR. 14–17

Drugi stub, cirkularna ili kružna ekonomija

BORBA ZA ŽIVOT

KOLUMNAMA STR. 18–20

Doprinos odlazeće Vlade evropskim
integracijama

EVROPA OBEĆANJIMA NE VERUJE

**Monitoring izborne
kampanje 2022**

#MladiUKampanji2022

AKTUELNO STR. 21–23

KOMS: Monitoring izborne kampa-
nje 2022

ŠTA JE REČENO, A ŠTA ZANEMARENO

**ŠTA KAŽU PROGRAMI PARTIJA?
OD ENTUZIJAZMA DO SKEPSE**

TEMA BROJA STR. 4–9

CIVILNO DRUŠTVO ZA
UNAPREĐENJE PRISTUPANJA
SRBIJE EVROPSKOJ UNIJI

Švedska
Sverige

- 3** | **PREGLED MESECA**
- 4** | **TEMA BROJA**
Šta kažu programi partija?
Od entuzijazma do skepse
- 10** | **INTERVJU**
Intervju, Marko Kovačević
Ukrajina i geopolitička previranja
- 14** | **U FOKUSU**
Drugi stub, cirkularna ili kružna ekonomija
Borba za život
- 18** | **KOLUMNA**
Doprinos odlazeće Vlade evropskim integracijama
Evropa obećanjima ne veruje
- 21** | **AKTUELNO**
KOMS: Monitoring izborne kampanje 2022
Šta je rečeno, a šta zanemareno
- 24** | **PREDSTAVLJAMO**
Evropski put Srbije
Od štrikliranja stavki ka suštinskim reformama

PRIJAVITE SE OVDE DA REDOVNO DOBIJATE MESEČNI BILTEN O PROCESU PREGOVORA SRBIJE SA EU

IMPRESUM

Izdavač: Beogradska otvorena škola (BOŠ)
Bulevar oslobođenja 177, 11000 Beograd, Srbija
www.bos.rs

Urednici: Jelena Jorgačević, Branislav Cvetković, Miljana Jovanović

Autori: Branislav Cvetković, Miljana Jovanović, Mirjana Jovanović, Marko Pajović, Lazar Jovčić, Ognjan Pantić, Tatjana Avramović, Bojana Džulović, Milica Borjanić, Jelena Pejić Nikić

Lektura i korektura: Marijana Milošević

Dizajn i prelom: Damir Matić

Ova publikacija je nastala u okviru projekta „Civilno društvo za unapređenje pristupanja Srbije Evropskoj uniji” koji Beogradska otvorena škola realizuje uz podršku Švedske. Stavovi i mišljenja autora izneti u ovoj publikaciji ne predstavljaju nužno i mišljenje Beogradske otvorene škole i donatora.

1. mart

Srbija u nacrtu Rezolucije Evropskog parlamenta o agresiji Rusije na Ukrajinu

Evropski parlament glasao je o Rezoluciji o agresiji Rusije na Ukrajinu, a u tački 32. nacrtu ovog dokumenta pominje se Srbija. U Rezoluciji se, između ostalog, iskazuje žaljenje zbog neusklađivanja Srbije sa sankcijama koje je Evropska unija uvela Rusiji, što šteti njenom procesu pristupanja Uniji. **Više...**

8. mart

Evropska unija razmatra kandidature Ukrajine, Gruzije i Moldavije

Evropska unija započela je proceduru razmatranja kandidature za članstvo Ukrajine, Gruzije i Moldavije. Evropska komisija treba da iznese svoje mišljenje o kandidaturi ovih zemalja, kao i 27 država članica Unije. Nekoliko članica Evropske unije iz Istočne i Centralne Evrope podržalo je zahteve ovih zemalja, a predsednik Evropskog saveta najavio je da će se o pitanju članstva ovih država razgovarati narednih dana. **Više...**

15. mart

Usvojen četvrti paket sankcija Rusiji

Savet Evropske unije usvojio je četvrti paket sankcija Rusiji. Ekonomske i sankcije pojedincima zbog ruskog napada na Ukrajinu sadrže i zabranu novih investicija u energetske sektor Rusije, kao i ograničenje izvoza opreme i tehnologije i usluga za energetske industriju. Ovim paketom sankcija predviđeno je i uvođenje daljih trgovinskih ograničenja na gvožđe i čelik, kao i luksuzne proizvode. **Više...**

16. mart

Srbija se prvi put uskladila sa sankcijama Evropske unije oko Ukrajine

Srbija se prvi put uskladila sa sankcijama Evropske unije povodom ukrajinske krize. Usaglasila se sa odlukom Saveta Evropske unije kojom je produženo važenje restriktivnih mera Viktoru Janukoviču, bivšem predsedniku Ukrajine i članovima ukrajinskog rukovodstva u periodu 2010–2014. Na osnovu ove odluke zamrzavaju se sva sredstva i ekonomski resursi koji im pripadaju, a osim Srbije s odlukom su se usaglasile i zemlje u regionu – Crna Gora, Albanija, Severna Makedonija i Bosna i Hercegovina. **Više...**

22. mart

Zapadni Balkan i dijalog Beograda i Prištine u novom strateškom dokumentu Unije

Zapadni Balkan našao se u Strateškom kompasu Evropske unije – budućoj vojnoj strategiji Unije, a u dokumentu se Bosna i Hercegovina i dijalog Beograda i Prištine posebno spominju. U dokumentu Evropske unije navodi se da proces pregovora o normalizaciji odnosa Prištine i Beograda treba unaprediti. Strateški kompas je buduća bezbednosna strategija Evropske unije, u okviru koga se države članice dogovaraju oko zajedničke strateške vizije o ulozi Unije u bezbednosti i odbrani. **Više...**

24. mart

Evropski parlament šalje u Srbiju Delegaciju za posmatranje izbora

Delegacija Evropskog parlamenta boraviće u Srbiji od 1. do 4. aprila, a predvođiće je poslanik Tajs Reten, socijaldemokrata iz Holandije. Ovo je prvi put da Evropski parlament šalje u Srbiju Delegaciju za posmatranje izbora, a u zadatke delegacije za posmatranje izbora spadaju sastanci s lokalnim vlastima, partijama, kandidatima, predstavnicima nevladinog sektora i medija, kao i posmatranje samog izbornog dana i učešće na završnoj konferenciji za štampu. **Više...**

Šta kažu programi partija? **OD ENTUZIJAZMA DO SKEPSE**

Od ukupno osamnaest izbornih lista za koje će se građanke i građani opredeljivati 3. aprila, njih osam zauzima pozitivan stav o procesu evropskih integracija Srbije i, makar deklarativno, prepoznaje evropske vrednosti kao izuzetno važan deo svojih političkih stremljenja.

Na koji način se programi učesnika parlamentarne izborne trke odnose prema procesu evropskih integracija Srbije? Šta kažu programi partija, pokreta i koalicija? Da li integracije podržavaju, da li se prema njima odnose neutralno, otvoreno im se protive ili ih uopšte ne spominju?

U susret 3. aprilu, analizirali smo programe političkih partija i pokreta koji će učestvovati na parlamentarnim izborima i istražili da li, i na koji način, evropske integracije čine sastavni deo njihovih političkih programa. Reč je o 18 izbornih lista, proglašeni zaključno sa 16. martom.

Podaci o listama su prikupljeni sa zvaničnih sajtova partija, pokreta i koalicija. Za koalicije koje nemaju zajednički program, politički programi partija i pokreta analizirani su zasebno. Republičke liste čiji zvanični sajtovi nisu pronađeni, te posledično ni programi navedeni su na kraju teksta.

Aleksandar Vučić – Zajedno možemo sve (SNS, SDPS, PUPS, PSS, PS, SPO)

Široka koalicija pod rednim brojem jedan sačinjena je od dominantne partije, Srpske napredne stranke, i njenih manjih koalicionih partnera. U okviru koalicije, koja zvanično nema svoj zajednički program, postoje različiti stavovi o evropskim integracijama, od proevropskih, preko evroskeptičnih, do onih protiv evropskih integracija.

U **Beloj knjizi „Programom do promena”** Srpske napredne stranke (SNS) Evropska unija se horizontalno provlači kroz dokument. Stranka se zalaže za harmonizaciju zakonskih regulativa Srbije s regulativom Evropske unije. Članstvo Srbije u Uniji nije pomenuto samo kao prva osnova na kojoj će se SNS zalagati za „nacionalnu odgovornu, miroljubivu spoljnu politiku”, već se na zemlje članice Evropske unije i na evropske standarde poziva i kada se u Beloj knjizi predstavljaju delovi programa o

zdravstvu, poljoprivredi, radnim pravima, socijalnoj politici, medijima. Stranka na Uniju gledao kao na uzor. Međutim, težnja ka Evropskoj uniji je dobro izbalansirana i odnosima s drugim akterima na međunarodnoj sceni. Između ostalog se kaže: „Srpska napredna stranka se zalaže za ulazak Srbije u Evropsku uniju, ali i za blisku saradnju s Ruskom Federacijom, Sjedinjenim Američkim Državama, Kinom, Japanom i zemljama trećeg sveta koje postaju sve značajniji nosilac svetskog razvoja.”

Članstvo Srbije u Uniji nije pomenuto samo kao prva osnova na kojoj će se SNS zalagati za „nacionalnu odgovornu, miroljubivu spoljnu politiku” već se na zemlje članice Evropske unije i na evropske standarde poziva i kada se u Beloj knjizi predstavljaju delovi programa o zdravstvu, poljoprivredi, radnim pravima, socijalnoj politici, medijima. Stranka na Uniju gleda kao na uzor.

Na evroentuzijastičnu liniju SNS-a nastavlja se Socijaldemokratska partija Srbije (SDPS), uz dozu opreza. U svom **Manifestu** iz 2020. godine SDPS naglašava da, iako Unija prolazi kroz krizu i ima određene unutrašnje slabosti, primarni spoljnopolitički cilj jeste članstvo u Evropskoj uniji, a posebno je naglašena saradnja s Nemačkom.

Partija udruženih penzionera Srbije (PUPS) se u svom **Programu** poziva na usklađivanje srpskih sa evropskim i svetskim standardima. Partija ističe da će se zalagati za svestranu saradnju sa zemljama Evropske unije, ali nigde eksplicitno ne govori da je članstvo u Uniji spoljnopolitički cilj.

Slično Srpskoj naprednoj stranci, Pokret snaga Srbije (PSS) se u svom **Programu** poziva na evropske standarde i prakse

Izvor: rik.parlament.gov.rs

evropskih država. Pokret poziva na „što brže uključenje u evropske integracije, članstvo u EU i što bolju saradnju u okviru Partnerstva za mir“. Takođe, kao i SNS, Pokret ima balansirane spoljnopolitičke stavove, ali u prvi plan ističe evropske integracije.

Jedina jasno evroskeptična stranka u ovoj širokoj koaliciji je Srpska narodna partija (SNP) Nenada Popovića. U **Programu**

Pokret slobodnih građana ima izrazito pozitivan stav o članstvu Srbije u Evropskoj uniji. U Programu pokreta navodi se i obećava: „Naši ljudi oduvek su išli za boljim životom na Zapad, i Srbija će. Uvešćemo je u Evropsku uniju i kao otvoreno, prosvećeno i pluralno društvo neopozivo uključiti u zapadnu porodicu država.“

se kaže da je partija „protiv priključenja Srbije Evropskoj uniji zbog toga što racionalni razlozi ukazuju da to nije u našem ekonomskom ili političkom interesu“, ali i pored toga naglašava da evroskeptizam treba razlikovati od evrofobije, kao i da o nastavku evropskog puta Srbije građani treba da odlučuju na referendumu.

U **Programu** Pokreta socijalista – Aleksandar Vulin, Evropska unija i članstvo u njoj nije jasno postavljeno. Članstvo u Uniji je posmatrano u sklopu ulaska Srbije u Severnoatlantski pakt, uz odrednicu da „nije svako zalaganje za ulazak u EU ni antievropsko niti antisrpsko“.

Konačno, deo koalicije koja ima najviše evroatlantskih aspiracija i izrazito pozitivno govori o Evropskoj uniji jeste, svakako, Srpski pokret obnove – evropska desnica Srbija – Vuk Drašković, što se može videti iz dokumenta jasnog naziva – „**Srbija u Evropskoj uniji je temelj i krov Programa Srpskog pokreta obnove**“.

Ivica Dačić – Premijer Srbije (Socijalistička partija Srbije, Jedinstvena Srbija, Zeleni Srbije)

Još jedna koalicija nema združen politički program, već su partijski programi koalicionih partnera zasebno predstavljeni. To je lista pod rednim brojem dva, Ivica Dačić – Premijer Srbije.

Socijalistička partija Srbije (SPS) u svom **Programu** izuzetno pozitivno govori o evropskim integracijama: „Socijalisti smatraju da naša zemlja treba i može da da doprinos izgradnji zajedničkog evropskog doma i zato dajemo punu podršku i doprinos pregovorima oko članstva Srbije u Evropskoj uniji.“ Stranka ne pruža samo deklarativnu podršku procesu već, kako stoji u

programu, radi i na tome da doprinese članstvu. Socijalistička partija Srbije ističe da svoje delovanje zasniva na elementima evropske politike poput otvorenih granica, usklađivanju političkog, ekonomskog i socijalnog sistema Srbije sa standardima Evropske unije i poštovanju konvencija u oblasti ljudskih prava i sloboda.

Dugogodišnji koalicioni partner SPS-a, Jedinствена Srbija (JS) u **Programu** navodi da se stranka zalaže za ulazak Srbije u Evropsku uniju, ali nema detaljnijih informacija o tome zašto je to važno, niti na koji način to treba da se radi. Interesantno je da odmah nakon programske tačke koja se tiče ulaska Srbije u Uniju, sledi tačka koja se odnosi na pitanje Kosova i Metohije: „Rešavanje problema Kosova i Metohije dijalogom uz poštovanje Rezolucije 1244 SBUN. Niko nema pravo da prizna nezavisnost Kosova i Metohije.”

Stranka slobode i pravde obećava da će obnoviti proces evropskih integracija Srbije s ciljem da građani dostignu prava i standarde koje imaju građani Evropske unije.

Odluku da treći put izađu na parlamentarne izbore u koaliciji sa SPS-om doneli su Zeleni Srbije, koji u svom **Programu** zauzimaju pozitivan stav o procesu evropskih integracija. U programu se navodi da je „život sa evropskim narodima naša vrednosna odrednica” i da Evropska unija kao zajednica treba da služi kao primer dobre prakse za rešavanje sukoba u regionu. U programu se ističu i benefiti koje će građani imati od članstva Srbije u Uniji – okretanje obnovljivim izvorima i efikasnoj upotrebi i štednji. Za Zelene Srbije, od članstva u Evropskoj uniji važniji je proces usklađivanja zakona i celokupnog okruženja: „Proces pridruživanja EU je mnogo važniji nego sam čin ulaska u nju [...] U trenutku kada ispunimo sve uslove, ali ne samo formalno, već i suštinski, tada neće ni biti toliko važno da li smo ili nismo u EU, jer ćemo tada biti moderna građanska evropska država.”

Savez vojvođanskih Mađara – Ištvan Pastor

Najjača manjinska partija u Srbiji, tradicionalno na izborima izlazi samostalno i veoma je prisutna na političkoj sceni Srbije. Međutim, **Program** Saveza vojvođanskih Mađara (SVM), iako lako dostupan na sajtu, prilično je zastareo. Naime, on datira iz 2004. godine i po rečenici – „SVM je jednoznačno zainteresovan, da Srbija i Crna Gora postane član Evropske unije”, jasno da mu je potrebno ažuriranje. Pored toga, Program je evroatentuzijastičan i odiše evropskim vrednostima.

Dr Vojislav Šešelj – Srpska radikalna stranka

Srpska radikalna stranka u svom **Programu** zauzima izrazito negativan stav prema evropskim integracijama: „Energično se protivimo pristupanju Srbije Evropskoj uniji.” Prema programu, članstvo Srbije u Evropskoj uniji je loš potez koji bi, kao i pristupanje Severnoatlantskom paktu, bilo štetno za državu. Stranka navodi da je zbog odnosa Unije prema Kosovu i Metohiji, teritorijalni suverenitet Republike Srbije osporen i zato članstvo u Uniji ne treba razmatrati.

Ujedinjeni za pobjedu Srbije

Široka koalicija okupljena oko Stranke slobode i pravde je skup čiji partneri nisu svoje programe pretočili u jedan jedinstveni, već su se programski okupili oko tačke koje se u njihovim zasebnim programima poklapaju.

Stranka slobode i pravde (SSP) u svom Planu za tzv. dan posle ima poseban deo koji se odnosi na evropske integracije i nosi naziv **Evropska povelja**. Stvaranje modernog društva, zasnovanog na evropskim vrednostima i društva čija je budućnost članstvo u Uniji, čini uvodni deo Povelje, koja potom opisuje dosadašnji tok evropskih integracija i poziva na primenu revidirane metodologije pristupnih pregovora. Nova metodologija je viđena kao šansa za oživljavanje, ubrzanje, povećanje odgovornosti tokom procesa i nastavak usklađivanja evropskog i srpskog zakonodavstva: „Prihvatanjem nove metodologije Srbija ne može imati štete.” Stranka slobode i pravde obećava da će obnoviti proces evropskih integracija Srbije s ciljem da građani dostignu prava i standarde koje imaju građani Evropske unije.

Program Demokratske stranke (DS) navodi da evropske integracije moraju biti spoljnopolitički cilj Srbije. Pružajući podršku procesu evropskih integracija, stranka navodi da proces mora biti ubrzan, a saradnja s državama članicama Evropske unije kontinuirano unapređivana. U Programu stranke navodi se da DS pruža podršku dijalogu Beograda i Prištine, da je neophodno usaglasiti spoljnu i bezbednosnu politiku s politikom Evropske unije, unaprediti odnose u regionu kroz ekonomsku, kulturnu saradnju i poboljšati učešće u evropskim regionalnim institucijama.

Pokret slobodnih građana ima izrazito pozitivan stav o članstvu Srbije u Evropskoj uniji. U **Programu** pokreta navodi se i obećava: „Naši ljudi oduvek su išli za boljim životom na Zapad, i Srbija će. Uvešćemo je u Evropsku uniju i kao otvoreno, prosveteno i pluralno društvo neopozivo uključiti u zapadnu porodicu država.”

Nešto opreznije, ali svakako pozitivne stavove o integracijskom procesu ima Narodna stranka koja u svom **Programu** navodi da Srbija nesumnjivo pripada porodici evropskih naroda i da interes Srbije predstavlja uspostavljanje modernog evropskog društva, zasnovanog na vladavini prava, snažnim institucijama, efikasnom i nezavisnom pravosuđu i zaštiti ljudskih prava. U Programu stranke jasno je iskazana podrška procesu evropskih integracija, ali uz određenu ogradu: „Zbog toga je potrebno nastaviti pristupne pregovore sa Evropskom unijom u meri u kojoj oni doprinose zaštiti nacionalnih interesa i uvođenju evropskih standarda u društvo i privredu, pažljivo prateći institucionalnu evoluciju ove, za nas ključne, političko-ekonomske organizacije.”

U **Programu** Pokreta za preokret navodi se da je dostizanje evropskih standarda sredstvo za omogućavanje kvalitetnijeg života građana Srbije, čime bi se stvorili uslovi za članstvo u Evropskoj uniji. Konkretna obećanja ili politike u pogledu članstva Srbije i budućnosti toka evropskih integracija su izostali.

Ohrabruje činjenica da evropske integracije predstavljaju važan deo političkih programa dve najveće koalicije: Aleksandar Vučić – Zajedno možemo sve i Ujedinjeni za pobjedu Srbije. Međutim, pitanje je koliko će opredeljenost za podršku i rad na tome da se proces integracija ubrza ostati slovo na papiru, a koliko će stranke koje budu ušle u parlament zagovarati i sprovesti napisano.

NADA (Demokratska stranka Srbije, Pokret obnove Kraljevine Srbije)

U **Programu** Demokratske stranke Srbije (DSS) odnos prema Evropskoj uniji je izuzetno negativan. Evropska unija okarakterisana je kao glavni uzročnik ekonomske, nacionalne i državne krize. Takođe, predstavljena je i kao glavni zastupnik politike ucenjivanja, navodeći da: „Evropska unija je postavila razbijanje Srbije kao najbitniji uslov za nastavak evropskih integracija. Sadašnja vlast je odgovorna jer je postala neposredan saučesnik Evropske unije u razbijanju Srbije.” Demokratska stranka Srbije preispituje da li za Srbiju postoji drugi put osim puta ka Evropskoj uniji i Severnoatlantskom paktu, te navodi da se zalaže za vojnu i političku neutralnost. Stranka ističe da Srbija treba da bude ekonomski nezavisna od Unije, kao i da će se stanje u oblasti ekonomije popraviti onda kada Srbija proglasi političku neutralnost.

Pokret obnove Kraljevine Srbije¹ u svom **Programu** prepoznaje primere dobre prakse i evropske standarde koji bi bili značajni za Srbiju, poput reforme države i pravosudnog sistema po uzoru na Evropsku uniju. Tako se, između ostalog, kaže: „Usklađivanje sa regulativom EU značiće obezbeđenje slobodnog razvoja preduzetništva i zajedničkih projekata sinhronizovanih sa njenim privrednim politikama.” Međutim, POKS navodi da se, ukoliko nema mogućnosti da se nađe zajednički jezik sa Unijom u vezi sa ključnim nacionalnim interesima, u tom slučaju protive članstvu Srbije u Evropskoj uniji.

Srpska stranka Zavetnici

Srpska stranka Zavetnici, nakon 2020. godine, u aprilu izlazi po drugi put samostalno na izbore. U **spoljnopolitičkom delu Programa** Zavetnici izražavaju dozu evroskepticizma i smatraju da Srbija ne treba da se vezuje za neizvesne i nestabilne projekte. Zalažu se za „preispitivanje svih spoljnopolitičkih odluka, inicijativa i aranžmana, potpisanih sa EU u periodu od 2000. godine do danas” i za „Evropu nacija”, a predlažu model saradnje suverenih i nezavisnih zemalja, jer je „koncept briselske centralizacije i zadiranja u najvažnija pitanja država članica u potpunosti neodrživ”.

Muftijin amanet – Stranka pravde i pomirenja

Osma po redu proglašena lista je Muftijin amanet – Stranka pravde i pomirenja, koja nema spoljnopolitički deo programa. Evropska unija nije pomenuta nijednom, dok se u Programu pominju „evropske regije”, odnosno uspostavljanje „evropske prekogranične regije Sandžak” i to u delu **programskih načela** koji se odnose na decentralizaciju i regionalizaciju.

MORAMO (Ne davimo Beograd, Ekološki ustanak, Otvorena građanska platforma Akcija)

Koalicija Moramo u svom **Programu** ne iznosi direktan stav o tome da li podržava članstvo Srbije u Evropskoj uniji. U delu programa o bezbednosti i zaštiti žena i rodno zasnovanom nasilju, Koalicija Moramo pravi poređenje sa standardima Evropske unije. Osim toga, Evropska unija se pominje i u kontekstu stvaranja pravednog poreskog sistema: „Na nacionalnom nivou pokrenućemo inicijativu za uspostavljanje pravednog poreskog sistema, a prvi korak biće iniciranje poreza na nasleđivanje ekstrabogatstva u skladu sa iskustvom najrazvijenih zemalja članica Evropske unije, jer postojeći sistem u Srbiji u oblasti oporezivanja nasleđa izrazito pogoduje ekstremno bogatima.”

¹ Neposredno pre zaključivanja izbornih lista Pokret obnove Kraljevine Srbije podelio se na dva dela. Jedan deo POKS-a je ušao u koaliciju NADA s Demokratskom strankom Srbije, dok je drugi deo ušao u koaliciju Patriotski blok za obnovu Kraljevine Srbije sa Srpskim pokretom Dveri. Zbog toga je Program POKS-a predstavljen u okviru Koalicije Nada i u okviru Koalicije Patriotski blok za obnovu Kraljevine Srbije.

Suverenisti (Dosta je bilo – Suverenisti, Zdrava Srbija, Živim za Srbiju)

Izborna lista Suverenisti u svom Programu zauzima izrazito negativan stav prema članstvu Srbije u Evropskoj uniji. Prema suverenistima, evropske integracije slabe domaću privredu. Navodi se još da „Evropa nije jednako EU. Srbija je oduvek bila i biće deo Evrope”.

Patriotski blok za obnovu Kraljevine Srbije (Srpski pokret Dveri, POKS)

Za Srpski pokret Dveri „sporno je isticanje članstva u Evropskoj uniji za nacionalni interes”. U delu **Programa** koji pokriva segment odbrane i bezbednosti Dveri povezuju članstvo u Uniji sa članstvom u NATO, a „uslov ili cena tog ućlanjenja biće neminovan gubitak dela teritorije, odnosno Kosova i Metohije”. Pored toga, Dveri se zalažu za poništavanje svih štetnih bilateralnih ugovora čije je sadržaj readmisija migranata i izbeglica iz zemalja Evropske unije. Takođe, Dveri spočitavaju Uniji ulogu posrednika u dijalogu Beograda i Prištine i mišljenja su da evropske integracije imaju jednu konstantu – „što je Srbija bliža EU, to je AP Kosovo i Metohija sve dalje od Srbije”. Imaju **stav** i da treba poništiti „sve pisane i usmene sporazume postignute u Briselu sa predstavnicima prištinskih ilegalnih organa, uz posredovanje Evropske unije”.

Ukoliko bismo posmatrali sve političke aktere koji čine izborne liste, u najvećem broju slučajeva postoje usaglašeni stavovi prema evropskim integracijama. Razlika u stavovima koalicionih partnera primetna je na listi Aleksandar Vučić – Zajedno možemo sve, gde je Srpska narodna partija – Nenad Popović izrazito protiv članstva u Uniji.

Pokret obnove Kraljevine Srbije u svom **Programu** prepoznaje primere dobre prakse i evropske standarde koji bi bili značajni za Srbiju, poput reforme države i pravosudnog sistema po uzoru na Evropsku uniju. Tako se, između ostalog, kaže: „Usklađivanje sa regulativom EU značće obezbeđenje slobodnog razvoja preduzetništva i zajedničkih projekata sinhronizovanih sa njenim privrednim politikama.” Međutim, POKS navodi i da se, ukoliko nema mogućnosti da se nađe zajednički jezik sa Unijom u vezi sa ključnim nacionalnim interesima, u tom slučaju protive članstvu Srbije u Evropskoj uniji.

Zajedno za Vojvodinu – Vojvođani

Još jedna manjinska stranka, Demokratski savez Hrvata u Vojvodini kao član Federalne unije evropskih manjina u spoljnopoličkom pogledu svog **Programa** je „orijentiran ka strankama demokratske provenijencije i evropske orijentacije i koje podupiru euroatlanske integracijske procese”. Stav Savez je da Vojvodina kao najrazvijeniji deo Srbije mora biti ekonomski lider i most ka evropskim integracijama, a da regionalno ekonomsko povezivanje nema alternativu unutar evropskih država.

Koalicioni partner Demokratskom savezu Hrvata u Vojvodini, stranka Zajedno za Vojvodinu u okviru svog **Programa** navodi: „Naš program i zalaganje imaju pozitivan efekat na prijem Republike Srbije u punopravno članstvo u Evropskoj uniji.” Evropsku uniju stranka Zajedno za Vojvodinu smatra prioritetom i imeprativom razvoja Srbije.

Stranka demokratske akcije Sandžaka

Stranka demokratske akcije Sandžaka u svom **Programu** zauzima pozitivan stav o Evropskoj uniji. Članstvo u Evropskoj uniji navodi se kao važno zbog ostvarivanja održivog razvoja Republike Srbije, stvaranja veće konkurentnosti, efikasnosti i produktivnosti.

Boris Tadić – Ajmo ljudii! (SDS, NS, 1 od 5 miliona, Tolerancija Srbije, Ujedinjeni pokret zelenih Srbije, Bošnjaka građanska stranka i Stranka Crnogoraca)

Poslednja koalicija na republičkom izbornom listiću okupila je čak sedam stranaka i pokreta.

Prema **Programu** Socijaldemokratske stranke (SDS) nekadašnjeg Predsednika Republike, evrointegracije su od ključnog strateškog značaja za ostvarenje ukupne modernizacije i reforme srpskog društva. Kroz program se provlači EU komponenta, a jedan od glavnih zadataka na putu ka ostvarenju najvažnijeg političkog cilja je prilagođavanje srpske spoljne politike zajedničkoj spoljnoj politici Evropske unije. Na Evropsku uniju se gleda kao na najveći mirovni projekat u ljudskoj istoriji i poziva se na evropske vrednosti. Socijaldemokratska stranka smatra da su evropske integracije i proces pomirenja na Zapadnom Balkanu neodvojivi.

Po izgledu logoa Nove stranke (NS) može se zaključiti da je proevropska. U njenom **programskom Manifestu** jasno je izražena posvećenost evropskim integracijama. Među tri cilja programa Nove stranke nalazi se i „Jasno ka Evropi”. Prema

Manifestu, članstvo u Uniji je vrhovni prioritet za budućnost Srbije, a evropske reforme i regionalne integracije treba ubrzati.

U Programu pokreta 1 od 5 miliona nema spoljnopolitičkih elemenata.

Politička organizacija Tolerancija Srbije u svom **programskom Manifestu** ima jedan spoljnopolitički cilj: „da se Srbija, konačno, neopozivo uključi u evropsku porodicu država i naroda”. Još se dodaje: „Ići ćemo putem evropskih integracija, bez obira na sve rezerve koje imamo, jer su one najbrži način i najveći oslonac da postignemo naš krajnji cilj – život u uređenom, demokratskom društvu blagostanja”.

Ujedinjeni pokret zelenih Srbije, Bošnjačka građanska stranka i Stranka Crnogoraca nemaju zvanične veb-sajtove.²

Alternativa za promene – Albanska demokratska alternativa

Stranka Alternativa za promene ima izrazito pozitivan stav o procesu evropskih integracija Srbije. U svom **Programu** članstvo Srbije u Evropskoj uniji vidi kao važan cilj i priliku da se na Balkanu ostvare i uživaju prava i slobode koje imaju građani čije su zemlje članice Evropske unije. Osim podrške procesu, Alternativa ističe da će pružati podršku procesu integracija: „Alternativa će raditi intenzivno da građaninu omogući jednu urbanu sredinu koje je spremna da dočeka integraciju u Evropsku uniju i izazove koja nas očekuju ubuduće.”

Liste Koalicija Albanaca doline, Otete bebe Ana Pejić i Romska partija – Srđan Šajn, nemaju svoje zvanične sajtove, te do njihovih programa nije bilo moguće internet pretraživanjem.

Zaključak

Od ukupno osamnaest izbornih lista za koje će se građanke i građani opredeljavati 3. aprila, njih osam zauzima pozitivan stav o procesu evropskih integracija Srbije. To su lista Aleksandar Vučić – Zajedno možemo sve; Ivica Dačić – Premijer Srbije; Savez vojvođanskih Mađara – Ištvan Pastor; Ujedinjeni za pobedu Srbije; Zajedno za Vojvodinu – Vojvođani; Stranka demokratske akcije Sandžaka; Boris Tadić – Ajmo ljudi! i lista Alternativa za promene – Albanska demokratska alternativa. Četiri izborne liste su izrazito protiv članstva Srbije u Evropskoj uniji: Dr Vojislav Šešelj – Srpska radikalna stranka; Dr Miloš Jovanović – Nada za Srbiju; Suverenisti i Patriotski blok

za obnovu Kraljevine Srbije. Koalicija Moramo i lista Muftijin amanet – Stranka pravde i pomirenja nemaju jasno deklarisan stav u vezi sa evropskim integracijama, dok su Zavetnici jedina jasno evroskeptična stranka. Više od polovine političkih opcija za koje će građanke i građani moći da glasaju prepoznaje evropske vrednosti kao izuzetno važan deo svog političkog programa.

Ukoliko bismo posmatrali sve političke aktere koji čine izborne liste, u najvećem broju slučaja postoje usaglašeni stavovi prema evropskim integracijama. Razlika u stavovima koalicionih partnera primetna je na listi Aleksandar Vučić – Zajedno možemo sve, gde je Srpska narodna partija – Nenad Popović izrazito protiv članstva u Uniji. Izborna lista Boris Tadić – Ajmo ljudi, takođe predstavlja specifičan primer s obzirom na to da se pokret 1 od 5 miliona nije izjasnio o članstvu Srbije u Evropskoj uniji, dok ostali koalicioni partneri smatraju da je članstvo izuzetno važan spoljnopolitički cilj Srbije.

Ohrabruje činjenica da evropske integracije predstavljaju važan deo političkih programa dve najveće koalicije: Aleksandar Vučić – Zajedno možemo sve i Ujedinjeni za pobedu Srbije. Međutim, pitanje je koliko će opredeljenost za podršku i rad na tome da se proces integracija ubrza ostati slovo na papiru, a koliko će stranke koje budu ušle u parlament zagovarati napisano.

*Miljana Jovanović, Branislav Cvetković
Beogradska otvorena škola*

² <https://www.rik.parlament.gov.rs/tekst/sr/101/politicke-stranke.php>
(pristupljeno 17. 3. 2022)

Intervju, Marko Kovačević

UKRAJINA I GEPOLITIČKA PREVIRANJA

Srbija se, kao mala evropska država koja je proklamovala svoju vojnu neutralnost zbog višedecenijske kosovske problematike, našla u teškoj situaciji (...) Dok se teži članstvu u EU kao glavnom spoljnopolitičkom prioritetu i strateškom cilju, strateško partnerstvo i energetska zavisnost od Rusije učinili su svaku odluku nepovoljnom. Stoga je izbalansiran stav u početku bio očekivan, ali kako rat u Ukrajini traje i povećavaju se očekivanja od strane zapadnih zemalja da se Srbija uskladuje sa stavovima EU, ona će, po svemu sudeći, morati da nađe neki način da zadovolji takva očekivanja.

U važnim trenucima, prelomnim događajima, sukobima koji završe jednu i otpočetnu novu fazu međunarodnih odnosa i odnosa snaga, analitičari i analitičarke, politički komentatori i komentatorke, u pokušaju da objasne situaciju i značaj trenutka za glavne aktere događaja podrazumevaju suverene države. Uloga međunarodnih i nadnacionalnih organizacija, poput Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju, Evropske unije ili Ujedinjenih nacija neretko se nalazi u drugom, ponekad trećem planu analiza i komentara.

Da li je to zbog njihove nemogućnosti da uspešno odgovore na krize usled nepostojanja odgovarajućih mehanizama za očuvanje mira i bezbednosti ili zbog postojanja jasne podele moći između država u međunarodnom sistemu?

U potrazi za odgovorima na ova važna pitanja razgovaramo sa dr Markom Kovačevićem, istraživačem i predavačem na Fakultetu političkih nauka, u oblasti međunarodne i regionalne bezbednosti.

Beogradska otvorena škola: Da li je aktuelna ukrajinska kriza okidač za uspostavljanje novog međunarodnog poretka ili prilika za redefinisane postojećih odnosa moći međunarodnih aktera? Ukoliko jeste, kako bi poredak izgledao i kako vidite ulogu međunarodnih i nadnacionalnih institucija u njemu?

Marko Kovačević: Stiče se utisak, i sve se više mogu čuti ocene praktičara i istraživača međunarodnih odnosa, da stvari nisu više iste i da je došlo vreme za nekakav novi međunarodni poredak, nakon što bude okončan rat u Ukrajini. Međutim, suviše je nepoznanica zasad i teško je reći kako bi taj poredak tačno izgledao, jer prvo je potrebno uspostaviti mir. Jedno je

ipak sigurno, a to je da je duboka kriza međunarodnog liberalnog poretka dodatno ubrzana eskalacijom rusko-ukrajinske konfliktne formacije, čime su ne samo glavne zemlje zapada i njihovi lideri brzo shvatili da je vrug odneo šalu i da evropski odnosi neće moći da budu *business as usual* nakon Putinove odluke da Rusija zarati sa Ukrajinom.

Ovo je situacija kada su argumenti pozivanja na „nacionalnu bezbednost” sebično ugrozili međunarodnu bezbednost. Ovo govorim pre svega zbog toga što multilateralizam i međunarodno pravo predstavljaju najpouzdaniju osnovu za relativno predvidiv sistem koji štiti male države od samovolje moćnih.

Dinamika višegodišnje nerešene ukrajinske krize nagrizala je odnose Moskve i Brisela od aneksije Krima 2014, a ruska vojna invazija 2022. samo je omogućila Evropskoj uniji i zapadnim saveznicima u okviru NATO da uvećavaju obim sankcija i različitih političkih i ekonomskih retributivnih mera u svetlu iskazivanja svoje solidarnosti sa Ukrajinom, čiji su teritorijalni suverenitet, integritet i autonomija ugroženi ratom. Međunarodne organizacije poput Ujedinjenih nacija ili OEBS su nastupale iz drugog plana od početka rata u Ukrajini, dok je dinamika uglavnom oblikovana stavovima vodećih država članica EU poput Francuske i Nemačke, te stavovima EU i NATO. Doduše, treba imati u vidu i to da je poslednja slamka racionalnosti u čitavoj tragičnoj situaciji to što se NATO uzdržava od svog angažovanja u Ukrajini, kako bi se izbegao mnogo opasniji direktan okršaj s Moskvom.

Izvor: Privatna arhiva

Rat je lako započeti, ali je mnogo teže povratiti mir i vratiti krhko, a sada i silom urušeno, poverenje. Iako velike sile u međunarodnoj politici tradicionalno žele da bilateralno rešavaju svoje strateške interese, ostaje da se vidi u kojoj meri će neka druga država ili Ujedinjene nacije moći da posreduju u normalizaciji odnosa u trouglu Rusija – Ukrajina – Evropska unija. Ono što znamo jeste da, nažalost, postojeća bezbednosna arhitektura, savezništva i preventivna diplomatija nisu uspeli da spreče ovaj, za najveći broj stručnjaka, iznenađujući i tragični rat, pa bi se valjalo nadati da će ipak snagom razboritosti i strateškog promišljanja moći da se pronađe neki drugačiji

Poslednja slamka racionalnosti u čitavoj tragičnoj situaciji je to što se NATO uzdržava od svog angažovanja u Ukrajini, kako bi se izbegao mnogo opasniji direktan okršaj s Moskvom.

i obuhvatniji okvir koji bi uvažio interese svih država, malih i velikih. Ovo je situacija kada su argumenti pozivanja na „nacionalnu bezbednost” sebično ugrozili međunarodnu bezbednost. Ovo govorim pre svega zbog toga što multilateralizam i međunarodno pravo predstavljaju najpouzdaniju osnovu za relativno predvidiv sistem koji štiti male države od samovolje moćnih. Rat i ruska invazija u Ukrajini ozbiljno su uzdrmali te vrednosti i moraće mnogo energije i dobre volje da se uloži u pravcu prevazilaženja bolnih i naizgled nepomirljivih pozicija.

Ostaje da se vidi šta je to umeće kompromisa koje bi moglo podstaći i raspravu o nekom novom poretku koji bi se kretao ka jačoj institucionalizaciji i poštovanju normi međunarodnog prava koje su bile prekršene, te izvesnim bezbednosnim garancijama za sve strane na tragu moguće vojne neutralnosti Ukrajine. Trebalo bi ipak ostati uz diplomatiju, kao izraz veštine mogućeg i u najtežim situacijama.

BOŠ: Svedoci smo najveće vojne i ekonomske krize još od kraja Hladnog rata. Sukobljene strane su dve suverene države, Ukrajina i Rusija, članice Ujedinjenih nacija. Na koji način međunarodna zajednica odgovara na oružani sukob Rusije i Ukrajine?

MK: U složenoj bezbednosnoj situaciji koja je poljuljala principe međunarodnog prava i dosad produkovala tri miliona ukrajinskih izbeglica u Evropi, međunarodne institucije ipak nastoje da rade svoj posao u pogledu osude, apelovanja na obustavu ratnih dejstava, humanitarnog rada i diplomatskog traganja za prekidom sukoba. To je istovremeno i bitka za proizvodnju relativno konzistentnog multilateralnog narativa koji se zalaže protiv politike sile. Tako se, zvanično najbitnija institucija, Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija, našla u situaciji da ne može doneti odluku koja se odnosi na jednu od njegovih stalnih članica s pravom veta. Stoga se poseglo za jednim alternativnim procesom preko Generalne skupštine, koja je izrekla svoju moralnu osudu ruskih ratnih dejstava u Ukrajini, što je podržala 141 država članica, među kojima i Srbija. Slični stavovi mogli su se

čuti i u okviru OEBS-a, dok je Rusija, nakon najave istupanja, isključena iz Saveta Evrope, koji se stara o evropskom režimu ljudskih prava. Međunarodni sud pravde je takođe u svom prvom izjašnjanju o situaciji u Ukrajini izneo stav da Rusija obustavi svoje vojne operacije u Ukrajini. S druge strane, vidljiva je humanitarna i materijalna solidarnost, pružanje određene vojne pomoći Ukrajini, kao i vidljiva transnacionalna empatija svetskog javnog mnjenja sa ukrajinskim narodom i njegovim potrebama. Međunarodno društvo je pred ozbiljnim izazovima koji traže ozbiljnost, promišljenost, principijelnost i spremnost na težak rad ka obnavljanju mira. Dinamika svetskih događaja je pomerila idejno klatno ovih dana od kooperativnijeg sveta Džona Loka prema ratobornijem svetu Tomasa Hobsa, i daleko je od univerzalizma i večnog mira Imaneula Kanta.

Već sada UN daju određenu pomoć preko svojih specijalizovanih agencija, iako se među stručnjacima stiče utisak da je generalni sekretar svetske organizacije mogao, pored snažne retorike, i značajnije da iskoristi svoju posredničku ulogu i pruži dobre usluge u komunikaciji između zaraćenih strana.

BOŠ: Prvi cilj Povelje Ujedinjenih nacija je održavanje međunarodnog mira i bezbednosti. Smatrate li da je odgovorima na dosadašnje krize UN uspela da pomenuti cilj ostvari?

MK: Nažalost, Ujedinjene nacije nisu uspele da spreče izbijaње rata u Ukrajini, tj. da očuvaju međunarodni mir i bezbednost preventivnom diplomatijom. Razlog tome je što je Rusija kao jedna od strana u sukobu blokirala donošenje obavezujuće rezolucije Saveta bezbednosti koja bi se odnosila na njene vojne akcije u Ukrajini. Mislim da će Ujedinjene nacije imati daleko značajniju ulogu nakon što rat bude završen u pogledu humanitarne dimenzije i rešavanja problema izbeglica, kao i utvrđivanja činjenica, te proizvodnje znanja koje se odnosi na tu situaciju. Već sada UN daju određenu pomoć preko svojih specijalizovanih agencija, iako se među stručnjacima stiče utisak da je generalni sekretar svetske organizacije mogao, pored snažne retorike, i značajnije da iskoristi svoju posredničku ulogu i pruži dobre usluge u komunikaciji između zaraćenih strana. Ohrabruje aktiviranje uloge Generalne skupštine i njena osuda ruske invazije, što je izraz globalne savesti, iako bez moći obavezujuće odluke. Ostaje da se vidi može li uloga Generalne skupštine biti dodatno ojačana praksom i aktivnijim korišćenjem Rezolucije Ujedinjeni za mir, u čijem je usvajanju 1950. godine aktivnu ulogu odigrala i SFRJ. Time bi Generalna skupština politički istupila hrabro i preuzela odgovornost za poštovanje Povelje UN, te vraćanje međunarodnog

mira i bezbednosti ako je Savet bezbednosti privremeno paralizovan. Kako će, nažalost, posledice rata u Ukrajini biti vidljive i nakon njegovog završetka, mislim da će uloga UN biti sve važnija kako vreme bude prolazilo, jer dug je i težak put od obustave sukoba pa do postizanja trajnog i pozitivnog mira.

BOŠ: Ukrajinska kriza ojačala je usmerenost evropskog bezbednosnog kompleksa ka američkom bezbednosnom kompleksu i ojačala narušeno transatlantsko partnerstvo. Podrazumeva li takva usmerenost garantovano mesto pod bezbednosnim kišobranom Sjedinjenih Američkih Država i napuštanje ideje o evropskoj vojsci ili upravo suprotno?

MK: Mnogobrojne kritike na račun sporosti Evropske unije da izgrađuje autonomne odbrambene kapacitete i kompletira svoje spoljnopoličke i bezbednosne uloge u sadašnjim okolnostima aposlutno su pokazale svoju opravdanost. Realistička strategija odvratanja na daljinu i uveravanja NATO saveznika u američku pomoć čini se da je potreban, ali ne i dovoljan uslov. Sjedinjene Države će sigurno ostati aktivne u Evropi preko NATO-a i narednih godina, dok nedavne najave Nemačke o paketu od 100 milijardi evra za vojnu efektivu mogu oblikovati kontekst odlučnijeg rada Unije na operacionalizaciji svoje odbrambene dimenzije pod vođstvom dvojca Berlin-Pariz. Bilo

Sjedinjene Države će sigurno ostati aktivne u Evropi preko NATO-a i narednih godina, dok nedavne najave Nemačke o paketu od 100 milijardi evra za vojnu efektivu mogu oblikovati kontekst odlučnijeg rada Unije na operacionalizaciji svoje odbrambene dimenzije pod vođstvom dvojca Berlin-Pariz. Bilo bi očekivano da silom prilika transatlantsko partnerstvo bude ojačano, što je i proba za EU da pokaže može li postati kredibilniji geopolitički akter i partner.

bi očekivano da silom prilika transatlantsko partnerstvo bude ojačano, što je i proba za EU da pokaže može li postati kredibilniji geopolitički akter i partner. Takođe, sa aspekta teorije regionalnog bezbednosnog kompleksa, pronalazim zanimljivu diplomatsku ulogu Turske koju ova teorija tretira kao „izolatora” između evropskog i susednih bezbednosnih kompleksa, čime se Ankara nameće kao jedan od mogućih posrednika u razgovorima između predstavnika Kijeva i Moskve.

BOŠ: Srbija je glasala za Rezoluciju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija kojom se iskazuje žaljenje zbog ruskog napada na Ukrajinu i poziva na okončanje upotrebe sile.

S druge strane, nije se pridružila sankcijama koje je Evropska unija uvela Rusiji, niti podržala Rezoluciju Evropskog parlamenta o ukrajinskoj krizi. Kako objašnjavate nekonzistentnost srpske diplomatije?

MK: Srbija kao mala evropska država koja je proklamovala svoju vojnu neutralnost zbog višedecenijske kosovske problematike našla se u teškoj situaciji kad joj se stavi izbor između EU i Rusije. Male države uglavnom žele da izbegnu takve situacije, ali kada se one dogode, treba da traže načine da se optimalno prilagođavaju bez ugrožavanja svojih vitalnih interesa ili, što

Čuli smo prethodnih nedelja izjave visokih evropskih zvaničnika da se sada u nekoliko dana odlučuje o onome za šta su nekada bile potrebne godine. Ostaje da se vidi da li je time otvoren i put prema EU kao geopolitičkom akteru koji će biti u stanju da uposli svoju transformativnu moć na Zapadnom Balkanu u pravcu njegove što hitnije integracije u punopravno članstvo.

je daleko teže, da se menjaju. Dok se teži članstvu u EU kao glavnom spoljnopolitičkom prioritetu i strateškom cilju, strateško partnerstvo i energetska zavisnost od Rusije učinili su svaku odluku nepovoljnom. Stoga je izbalansiran stav u početku bio očekivan, ali kako rat u Ukrajini traje i povećavaju se očekivanja od strane zapadnih zemalja da se Srbija usklađuje sa stavovima EU, Srbija će, po svemu sudeći, morati da nađe neki način da zadovolji takva očekivanja kako ne bi ugrozila svoje strateške interese u vezi sa EU. Glasanje u UN i OEBS-u je stvar principa i podrške međunarodnom pravu na koje se Srbija poziva u svojim spoljnopolitičkim aktima. Da je urađeno drugačije, to bi nanelo znatnu štetu njenim interesima, pogotovo u vezi s temeljnim argumentom da međunarodno pravo štiti njen suverenitet i teritorijalni integritet. Stoga je multilateralna arena za Srbiju mesto principijelne podrške međunarodnom pravu i karta koju uvek mora držati u ruci. Valja primetiti da se nedavno Srbija ipak pridružila sankcijama koje je EU 2014. uvela bivšem ukrajinskom predsedniku Janukoviču. Razloge

tome valja tražiti u kombinaciji sve većih očekivanja od strane Brisela i vodećih evropskih država za jedinstveni politički pristup prema Kremlju, i nastojanja Beograda da pokaže određeno povinovanje u meri koja ipak ne donosi zaoštavanje odnosa s Moskvom koje bi donelo podržavanje najnovijih i dosta oštrijih paketa EU sankcija.

BOŠ: Evropska unija i šire evropski kontinent solidaran je u zajedničkom odgovoru na krizu. Evropska solidarnost podstakla je i integracijski proces i otvorila pitanje: da li je moć Unije transformativna ili u skladu s novim okolnostima – bezbednosna?

MK: Evropska unija je dvadesetak godina uživala reputaciju normativne i transformativne sile, dok je posle 2008. godine kriza njenog unutrašnjeg sistema i politike proširenja iznela na svetlo dana skepsu u pogledu produbljivanja integracije. Međutim, u najnovije vreme EU pokazuje izvesnu dozu žilavosti, a iskazana solidarnost usled situacije u Ukrajini te eventualnog hvatanja u koštac s pandemijom covid-19 i određena recesija populističkih narativa može biti razlog za umereni optimizam da je EU u stanju da se strateški preorijentiše u svetlu novih i kompleksnih globalnih izazova, rizika i pretnji. Čuli smo prethodnih nedelja izjave visokih evropskih zvaničnika da se sada u nekoliko dana odlučuje o onome za šta su nekada bile potrebne godine. Ostaje da se vidi da li je time otvoren i put prema EU kao geopolitičkom akteru koji će biti u stanju da uposli svoju transformativnu moć na Zapadnom Balkanu u pravcu njegove što hitnije integracije u punopravno članstvo. Možda je baš sada prilika za tako nešto, tj. da se impuls i značenje neke geopolitičke i transformativne EU kreiraju baš u našem regionu. Nadajmo se da će biti snage i volje sa svih strana da se takva prilika iskoristi u interesu zajedničke transformacije.

*Autori: Branislav Cvetković, Miljana Jovanović
Beogradska otvorena škola*

Drugi stub, cirkularna ili kružna ekonomija

BORBA ZA ŽIVOT

Ukoliko se sadašnji tempo devastacije životne sredine nastavi, države Zapadnog Balkana suočiće se sa ekološkom katastrofom, a njihovi građani biće u opasnosti od dugoročnih zdravstvenih problema, povezanih sa ekstremnim zagađenjem. Jedino temeljan, zajednički i koordinisani pristup može obezbediti promene u načinu na koji se ophodimo prema životnoj sredini i osigurati budućnost narednim generacijama.

U prirodi sve ima svoju namenu i ništa nije otpad – sve se iskoristi u potpunosti. Kako bi formirala samoodrživu celinu, živa bića unutar ekosistema stupaju u interakcije jedni s drugima, kao i s neživim okruženjem. Ponekad je proces obnove postepen i umeren. Ponekad je nasilan i uništavajući. Stoga, ekosistemi poseduju mogućnost da se sami regenerišu. Za razliku od prirodne ekonomije, u našem društvu dominantan je linearan princip proizvodnje i potrošnje. Resurse uzimamo iz prirode, pretvaramo ih u proizvode, nakon upotrebe ih bacamo na deponije, tamo postaju otpad i opasnost po zdravlje.

Posledice takvog ekonomskog modela i upravljanja otpadom vidimo širom Balkana – po rekama plutaju ostrva plastike, njive i šume su postala divlja smetlišta, deponija gore sve češće i izazivaju ozbiljno zagađenje vazduha, poput požara u Vinči prošlog leta.

Skupo kaskanje za Evropom

Drugi stub Zelene agende je kružna ili cirkularna ekonomija, kojom nastojimo da budemo štedljivi i pažljivi s resursima koje uzimamo iz prirode. Kružna ekonomija podrazumeva da ono što iz prirode uzmemo kao sirovinu ostane što duže u upotrebi, kao i da se nakon upotrebe iskoristi za druge namene, reciklira ili, kao poslednje rešenje, ostavi na deponiji kao otpad. To znači, kada planiramo neki proizvod, razmišljamo o celom njegovom životnom ciklusu i na osnovu toga pravimo računicu: koliko nam je potrebno sirovina za proizvod, koliko energije i vode trošimo za proizvodnju, koliko otpada pravimo tokom proizvodnje i šta ćemo s tim otpadom uraditi. Moramo obratiti pažnju na činjenicu da proizvod potencijalno može da se obnovi kroz popravku ili da se njegovi sastavni delovi mogu iskoristiti u novom krugu proizvodnje. Takođe, potrebno je da unapred planiramo kako ćemo upotrebiti sirovine već u idejnoj

fazi proizvoda, odnosno na koji način se takve sirovine mogu iskoristiti u drugačije svrhe, recimo u proizvodnji energije. Ono što ne možemo da upotrebimo ponovo – završiće na deponiji.

Da bismo mogli imati kružnu ekonomiju, potrebno nam je moderno upravljanje otpadom (izdvajanje papira, metala, plastike, stakla i biootpada). U pogledu reciklaže Srbija znatno zaostaje za prosekom EU, budući da prosečan stanovnik naše zemlje reciklira manje od 3% proizvoda sa kojim dođe u dodir, dok je evropski prosek čak 44%.

Da bismo mogli da imamo kružnu ekonomiju, potrebno nam je moderno upravljanje otpadom (izdvajanje papira, metala, plastike, stakla i biootpada). U pogledu reciklaže Srbija znatno zaostaje za prosekom EU, budući da prosečan stanovnik naše zemlje reciklira manje od 3% proizvoda s kojim dođe u dodir¹, dok je evropski prosek čak 44%. Na primer, stanovnici Slovenije recikliraju čak 42,5% proizvoda koje koriste.²

Kružna ekonomija tretira otpad kao resurs. To ima brojne prednosti, kako za prirodu tako i za ljude. Najpre, sprečava nastajanje otpada koji vidimo svuda oko sebe. Zatim, omogućava stvaranje novih poslova, npr. u sektoru popravki i reciklaže, a i pospešuje korišćenje lokalno dostupnih sirovina. Dalji razvoj zasnovan na principima kružne ekonomije ima

¹ https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2020-10/green_agenda_for_the_western_balkans_en.pdf, str. 8.

² <https://balkangreenenergynews.com/slovenia-ranks-third-on-list-of-top-10-countries-with-most-recycled-waste/>

Izvor: free pik

veliki potencijal za zemlje Zapadnog Balkana. Uz nove poslove, kroz primenu principa cirkularne ekonomije, privreda našeg regiona postaće i produktivnija. Trenutno dosta zaostajemo za evropskim prosekom, budući da za istu količinu upotrebljenih prirodnih resursa proizvedemo i do sedam puta manju ekonomsku vrednost.³

Regionalni problemi

Lakši pristup informacijama o zagađenju vazduha preko mobilnih aplikacija omogućio nam je da u realnom vremenu, u svakom trenutku, možemo proveriti kakav je kvalitet vazduha. Građani Zapadnog Balkana izloženi su zagađenju vazduha znatno više nego građani ostalih delova Evrope. Preko 30.000 ljudi u regionu godišnje prevremeno izgubi život usled visokih koncentracija suspendovanih čestica u vazduhu.⁴

Postavlja se pitanje: kako da budemo sigurni da dobijamo tačne podatke? Zelena agenda predviđa uspostavljanje pouzdanih i modernih sistema za praćenje kvaliteta vazduha, njihovo usklađivanje sa evropskim standardima, kao i ozvaničenje regionalne saradnje o praćenju zagađujućih materija. Ona nam daje podršku da smanjimo emisije zagađujućih materija u vazduhu, da primenimo standarde koji štite životnu sredinu i zdravlje građana. Međutim, sem tehnologije, standarda

³ https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2020-10/green_agenda_for_the_western_balkans_en.pdf, str. 7.

⁴ EEA – Air Quality in Europe in 2020, p. 108.

Uz nove poslove, kroz primenu principa cirkularne ekonomije privreda našeg regiona postaće i produktivnija. Trenutno dosta zaostajemo za evropskim prosekom, budući da za istu količinu upotrebljenih prirodnih resursa proizvedemo i do sedam puta manju ekonomsku vrednost.

i propisa, Zelena agenda insistira na političkoj posvećenosti vlada država regiona, kao i regionalnoj saradnji.

Princip regionalne saradnje i monitoringa moramo primeniti i na vode i zemljište. Bacanje otpada u reke, kao i izlivanje otpadnih voda direktno u rečne tokove, problemi su koji su prisutni u celom regionu, te predstavljaju primer kako se neodgovornim upravljanjem vodotokovima stvaraju prekogranične posledice. Neophodni korak u normalizaciji života na ovim prostorima jeste razvijanje tehnologije prečišćavanja otpadnih i kanalizacionih voda, koje bi doprinele da reke celim tokom budu zaštićene, a stanovništvo ima pristup pijaćoj vodi. U ovom slučaju od velikog značaja je i regionalna saradnja država kroz koje protiče određena reka, da zajedničkim projektima i rešenjima održavaju kvalitet vodotoka. S druge strane, zemljište se erozijom razara mnogostruko brže nego što se prirodnim procesom regeneriše. Srbija, Crna Gora i Albanija su posebno pogođene

erozijom. Albanija gubi oko 45 hektara zemlje godišnje,⁵ dok je u Srbiji ugroženo 80% poljoprivrednog zemljišta.⁶ Najzad, u Crnoj Gori je ugrožen čak i Bokokotorski zaliv zbog različitih uticaja koje izaziva čovekova delatnost. Zelena agenda ukazuje na značaj pošumljavanja kao jedan od načina borbe protiv procesa erozije. Šume regulišu oticanje vode, njeno upijanje i konačno njeno trajno zadržavanje.

Zdravo zemljište i čista voda su osnova za razvoj poljoprivrede, koja predstavlja jednu od glavnih delatnosti zemalja regiona Zapadnog Balkana, pa je čitav stub Zelene agende posvećen zaštiti poljoprivredne proizvodnje.

Zemljište se erozijom razara mnogostruko brže nego što se prirodnim procesom regeneriše. Srbija, Crna Gora i Albanija su posebno pogođene erozijom. Albanija gubi oko 45 hektara zemlje godišnje, dok je u Srbiji ugroženo 80% poljoprivrednog zemljišta. Najzad, u Crnoj Gori je ugrožen čak i Bokokotorski zaliv zbog različitih uticaja koje izaziva čovekova delatnost. Zelena agenda ukazuje na značaj pošumljavanja kao jedan od načina borbe protiv procesa erozije.

Proizvodnja zdrave hrane

Poljoprivreda je, zajedno sa stočarstvom, šumarstvom i ribolovom, istorijski veoma značajan deo života ljudi na ovim prostorima, kako za proizvođače tako i za potrošače. Na Zapadnom Balkanu mali proizvođači su i dalje zaslužni za veliki procenat hrane koji se proizvede, a poljoprivreda doprinosi sa oko 10% bruto društvenom proizvodu regiona.

Primenom Zelene agende teži se proizvodnji hrane bolje kvaliteta, na način koji ne šteti životnoj sredini i uz primenu tehnoloških inovacija. Tako bi, na primer, poljoprivrednici iz našeg regiona mogli unaprediti produktivnost svoje proizvodnje praćenjem podataka o potencijalnim vremenskim nepogodama, dobijenih putem satelitskih snimaka, a koji bi im omogućili da pravovremeno zaštite svoje useve. S druge strane, detaljna analiza klimatskih uslova zemalja Zapadnog Balkana, kao i analiza biljnog i životinjskog sveta i prisustva određenih štetočina, može pomoći poljoprivrednicima u izboru kulture koja bi najuspešnije rasla na njihovim njivama. Ovakav princip bi doprineo i smanjenju korišćenja pesticida, đubriva i drugih sredstava, čime bi se sprečilo zagađenje zemljišta, ali i vode, a

⁵ https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2020-10/green_agenda_for_the_western_balkans_en.pdf, str. 11.

⁶ <https://klima101.rs/kvalitet-zemljišta-u-srbiji/>

smanjio bi se negativan uticaj poljoprivrede na okolinu. Tako bi se povećao kvalitet hrane koju jedemo, dok bi korišćenje inovacija u tehnologiji pomoglo da prerađeni poljoprivredni proizvodi budu boljeg kvaliteta. Takođe, preradu hrane bi pratilo unapređenje u transparentnom označavanju sadržaja proizvoda, što bi omogućilo bolju informisanost potrošača.

Zaštita i obnova prirode i ekosistema

Regulisanjem upotrebe pesticida mnogi insekti biće manje ugroženi, što je bitno i za peti stub Zelene agende, odnosno zaštitu i obnovu biodiverziteta i ekosistema.

Priroda nam omogućava život: obezbeđuje nam vodu, hranu, čist vazduh, lekovite materije, štiti nas od različitih nepogoda, kao što su poplave ili oluje, reguliše smenu godišnjih doba i klimatske uslove od kojih zavisimo.

Biodiverzitet je, u stvari, raznolikost biljnog i životinjskog sveta koji nas okružuje. A što je raznolikost veća, priroda je otpornija na požare, poplave, pojave bolesti i promene klime. Tako, na primer, bogate i raznolike priobalne šume sprečavaju poplave ili smanjuju njihovu jačinu. Veća raznolikost insekata oprašivača može doprineti uspešnijem oprašivanju voća i drugih biljaka koje uzgajamo, a samim tim i povećava prinose.

Priroda nam omogućava život na zemlji: obezbeđuje nam vodu, hranu, čist vazduh, lekovite materije, štiti nas od različitih nepogoda, kao što su poplave ili oluje, reguliše smenu godišnjih doba i klimatske uslove od kojih zavisimo. Sve su to resursi ekosistema bez kojih naše društvo ne bi moglo da postoji.

Zapadni Balkan se može pohvaliti bogatstvom staništa i vrsta, a u ovom delu Evrope mogu se pronaći i mnoge endemske vrste. Sve su one neophodne kako bi se resursi ekosistema od kojih zavisimo održali.

Peti stub Zelene agende teži da zaustavi gubitak biodiverziteta, dalje nestajanje šuma i gubitak zemljišta i omogući obnavljanje ekosistema i biodiverziteta na teritoriji Zapadnog Balkana. Kako bi se to postiglo, potrebno je da države našeg regiona zajedno izrade strateške planove za zaštitu prirode i biodiverziteta i zajednički ih sprovedu. Potrebno je da zajedno napravimo i planove obnove šumskih predela, kao i sprečavanja seče šuma, što trenutno predstavlja veliki problem u nekim zemljama. Da bi se očuvanje biodiverziteta i ekosistema dodatno poboljšalo, Zelena agenda će podsticati saradnju

među državama, a posebno saradnju između institucija koje se bave zaštitom prirode i istraživanjem, sa ciljem da se uspostavi zajednički Informativni centar za biodiverzitet Zapadnog Balkana. Cilj uspostavljanja zajedničkog informativnog centra je da se istraže mogućnosti i načini očuvanja biodiverziteta, kao i da se razviju rešenja zasnovana na prirodi koja će smanjiti uticaj klimatskih promena.

Saradnja kao nužnost

Ukoliko se sadašnji tempo devastacije životne sredine nastavi, države Zapadnog Balkana suočice se sa ekološkom katastrofom, a njihovi građani biće u opasnosti od dugoročnih zdravstvenih problema, povezanih sa ekstremnim zagađenjem. Stoga, pozivamo vlade u regionu da zajedno rade na

implementaciji Zelene Agende, da iskoriste mogućnosti koje proističu iz regionalne saradnje i podrške Evropske unije. Jedino temeljan, zajednički i koordinisani pristup može obezbediti promene u načinu na koji se ophodimo prema životnoj sredini i osigurati budućnost narednim generacijama.

*Mirjana Jovanović, Ognjan Pantić, Lazar Jovčić,
Tatjana Avramović, Marko Pajović,
Beogradska otvorena škola*

Tekst je urađen u saradnji sa Evropskim fondom za Balkan i u sklopu kampanje „Ujedinjeni Balkan za čist vazduh”. Prvi deo je objavljen u **80/81 dvobroju** biltena Pregovori o pregovorima.

Doprinos odlazeće Vlade evropskim integracijama

EVROPA OBEĆANJIMA NE VERUJE

Da bismo napravili značajniji iskorak u pridruživanju EU, biće potrebno da reči naših političara prate i konkretna dela, odnosno rezultati. Odsustvo političkog kontinuiteta, odnosno česti izbori, dodatno usporavaju put ka EU. S obzirom na to da je i tekuća godina izborna, ne treba ni od nje imati preterana očekivanja.

Kada je 28. oktobra 2020. godine formirana Vlada, koju je po drugi put predvodila premijerka Ana Brnabić, bilo je više nego očigledno da je ta Vlada, malo je reći, oročenog trajanja. Nova Vlada sa starom premijerkom imala je zadatak da utvrđuje i vodi politiku Srbije do raspisivanja redovnih predsedničkih izbora, tada planiranih za april 2022. Ukratko, Vlada nije težila preko potrebnim promenama već je poslužila kao svojevrsna priprema terena za nove izbore, kako parlamentarne tako i one već pomenute, predsedničke.

Od ponora do blagog optimizma

„Kroz sve izazove koji su pred nama, a ima ih mnogo, Srbiju moramo voditi i štiti kao slobodnu, nezavisnu i suverenu državu, koja je na evropskom putu, ali koja čuva odnose s Ruskom Federacijom, Kinom i svim ostalim našim partnerima, uključujući UAE, Indiju, Tursku, Brazil, i mnoge druge”, kazala je u svom ekspezu nova-stara premijerka. Bila je to jedna od retkih prilika u kojoj je uopšte spomenut evropski put Srbije i težnja ka Evropskoj uniji.

Među šest ključnih ciljeva nove Vlade, evropske integracije nisu zauzele važno mesto. Digitalizacija, obrazovanje i ekonomski napredak istaknuti su kao prioritetna pitanja. Blagi polet evrooptimizma, koji se osećao 2017. kada je formirana prva Vlada Ane Brnabić, tokom tri godine u potpunosti je izbledeo. Evropske integracije ostale su negde na poslednjih stranama.

Godina 2020. svakako se može okarakterisati kao izgubljena u procesu pristupanja Evropskoj uniji. Dragoceno vreme pojeli su najpre izbori, a potom i odugovlačenje s formiranjem nove Vlade, koja se zbio poslednjeg dana zakonskog roka. S druge strane, Brisel nije gubio vreme. Evropska komisija je 5. februara 2020. godine usvojila novu Metodologiju vođenja

pristupnih pregovora s državama u procesu pristupanja. Cilj nove Metodologije bio je da udahne svežu energiju u proces, kao i da pruži više: verodostojnost, političko vođstvo, dinamiku, predvidljivost, kao i pozitivna i negativna uslovljavanja u procesu. Metodologija definiše da je cilj procesa punopravno članstvo i priprema kandidata za njega. Kao što je poznato, velika novina koju je Metodologija donela jeste da su pregovaračka poglavlja grupisana u šest klastera. Sva poglavlja unutar klastera biće otvarana zajedno (grupno), ali će (kao i dosad) pojedinačno biti zatvarana (drugim rečima, nema promena pristupa kod zatvaranja). Dakle, poglavlja i dalje ostaju ključni format u okviru koga se pregovori vode, jer se sva dokumenta – skining izveštaj, pregovaračke pozicije, merila – usvajaju u formatu poglavlja. Tako se cela 2020. godina može se svesti na jedan bitan događaj – usvajanje Metodologije.

Ono što se može definisati kao pozitivno u našem odnosu sa Evropskom unijom tokom drugog mandata Ane Brnabić jeste što smo uspeli da zadržimo odnos sa EU na dosadašnjem nivou – on nije ni poboljšan, ali ni pogoršan.

U 2021. smenjivali su se talasi optimizma, ali i realnosti da očekivanja uskladimo s konkretnim rezultatima i delima. Sredinom oktobra, Evropska komisija objavila je Izveštaj o napretku Srbije, kandidata za članstvo u Evropskoj uniji. Preporučila je otvaranje dva klastera sa Srbijom, i to klastera 3 (Konkurencija i inkluzivni rast) i klastera 4 (Zelena agenda i održiva povezanost), koji je ocenjen kao najizazovniji. Pohvala i blag napredak, uz potencijalno otvaranja čak dva klastera do kraja godine, bili su predstavljeni kao veliki uspesi Vlade oročenog mandata.

Izvor: europa.rs

U skladu sa optimističnim izveštajem, krajem godine stigao je i konkretan podsticaj iz Brisela. Posle dvogodišnjeg zastoja evropske integracije pomerile su se s mrtve tačke. Na Međuvladinoj konferenciji u Briselu, 14. decembra, Srbija je otvorila klaster 4 koji se odnosi na Zelenu agendu i održivu povezanost. Otvoren je, nesumnjivo, najzahtevniji i najskuplji klaster u procesu pristupnih pregovora, koji obuhvata četiri poglavlja: Poglavlje 14 – Transportna politika; Poglavlje 15 – Energetika; Poglavlje 21 – Transevropske mreže i Poglavlje 27 – Životna sredina i klimatske promene.

Zaključno s martom 2022. godine Srbija je otvorila 22 od 35 poglavlja. Poglavlja su raspoređena po različitim klasterima, dok je Srbija klaster 1 – Fundamentalna pitanja i klaster 4 – Zelena agenda i održivo povezivanje otvorila u potpunosti.

Dobro je da nije gore

Ono što se može definisati kao pozitivno u našem odnosu sa Evropskom unijom tokom drugog mandata Ane Brnabić jeste što smo uspeali da zadržimo odnos sa EU na dosadašnjem nivou – on nije ni poboljšan, ali ni pogoršan. Izveštaj Evropske komisije, objavljen oktobra 2021, pokazao je da nema značajnijih promena. To znači nema ni čvršćeg pristupanja Srbije EU, ali ni uskraćivanja novčanih fondova ili oštrijih sankcionih mera prema političarima ili prema građanima.

DUGA LISTA PRAZNIH OBEĆANJA

Još 2014. godine na partijskoj konvenciji Srpske napredne stranke, predsednik SNS i tadašnji premijer Aleksandar Vučić dao je jasno obećanje: „Naš cilj je da Srbija 2020. godine postane punopravni član Evropske unije i mi ćemo taj zadatak da ostvarimo.”

Nakon samo nekoliko godina, kada je postalo više nego očigledno da 2020. nije u tom pogledu realna, predsednik Srbije Aleksandar Vučić izrazio je uverenje, na osnovu razgovora u Briselu, da će se na kraju mandata nove vlade, 2024. godine, završiti pristupni pregovori Srbije i EU, te da je očekivano da Srbija postane članica Unije do 2026. Ubrzo je postalo jasno i da nova Vlada neće trajati do kraja mandata, odnosno do 2024, ali i da Srbija neće ući u EU do 2026.

Nije obećavao samo Aleksandar Vučić. Ministarka za evropske integracije Jadranka Joksimović istakla da je moguće da u periodu od 2025. do 2027. godine Srbija postane članica. „Tada smo govorili da to nije obećanje nego mogućnost, a da li će to biti 2025, 2026. ili 2027. godina nije toliko važno”, zaključila je nekom prilikom Jadranka Joksimović.

Vreme je pokazalo da su sve ovo bila samo prazna obećanja.

Pompezno je najavljeno otvaranje klastera 4. „Imamo kapacitet u Srbiji da se ozbiljno i na sistemski način bavimo ovom temom. Znamo da je to dugotrajan, težak i izuzetno skup proces”, izjavila je tada u Briselu Ana Brnabić. Ipak, organizacije civilnog društva okupljene u Koaliciji 27, koje se bave zaštitom životne sredine, ocenile su otvaranje Poglavlja 27 kao izraz namere EU da motiviše Srbiju da se suštinski i praktično posveti reformama sistema zaštite životne sredine, pre nego kao rezultat stvarnog napretka Srbije u ovoj oblasti.

Da bismo napravili značajniji iskorak ka evropskoj porodici naroda, biće potrebno da reči naših političara prate i konkretna dela, odnosno rezultati, jer Evropa obećanjima više ne veruje.

Puste reči

Konačno, da bismo napravili značajniji iskorak ka evropskoj porodici naroda, biće potrebno da reči naših političara prate i konkretna dela, odnosno rezultati (vidi okvir „Duga lista praznih obećanja”), jer Evropa obećanjima više ne veruje.

Odsustvo političkog kontinuiteta, kao i (pre)česti izbori, dodatno usporavaju put ka EU. I tekuća godina biće izborna, i to na tri nivoa: predsednički, parlamentarni, lokalni za Grad Beograd. To znači da ni od 2022. ne treba imati preterana očekivanja. Sledi nam prvo formiranje nove Vlade i njeno uhdavanje, pa tek onda konkretni koraci. Čekamo i novo licitiranje datumom punopravnog članstva. Ionako izborna kampanja služi za (ne)realna obećanja.

*Bojana Džulović
Beogradska otvorena škola*

KOMS: Monitoring izborne kampanje 2022

ŠTA JE REČENO, A ŠTA ZANEMARENO

Iako su politički akteri dosta govorili o mladima, nema puno mera i politika koje na sveobuhvatan način prilaze mladima i mogu imati uticaj na ključne probleme mladih. Iako su se temom političke participacije mladih i njihovog motivisanja da učestvuju u izbornom procesu bavile političke partije, one nisu u dovoljnoj meri prepoznale potencijal u većem uključivanju mladih u izborne liste.

Koliko političke partije i politički akteri prepoznaju mlade kao ciljnu grupu kojoj se obraćaju tokom izborne kampanje? Ko su akteri koji se najviše obraćaju mladima? O kakvim se porukama radi? Da li je reč o deklarativnim obraćanjima i floskulama ili se, naprotiv, nude konkretne mere i predlozi politika?

Kako bi odgovorila na ova pitanja, Krovna organizacija mladih Srbije je tokom izborne kampanje za predsedničke i parlamentarne izbore 2022. godine **sprovela monitoring izborne kampanje iz perspektive mladih**. Više od 50 mladih istraživača bilo je uključeno u posmatranje izborne kampanje. Oni su prikupljali podatke iz različitih izvora: onlajn-izdanja dnevnih novina, sa informativnih portala, internet stranica televizija, zvaničnih veb-sajtova izbornih učesnika i društvenih mreža. Pratili smo sve izborne liste (sve političke partije, pokrete i platforme unutar njih), kao i predsedničke kandidate, zatim sva partijska obraćanja, stavove, obećanja i druge poruke političara, odnosno kandidata.

O čemu se govorilo

Pored nedeljnih izveštaja u kojima su objavljivani rezultati monitoringa za proteklu nedelju, svakog četvrtka KOMS je svim političkim partijama upućivao otvorena pisma u kojima je postavljena po jedna tema koja će biti fokus monitoringa za narednu nedelju. Na taj su način politički akteri podsećani da se obraćaju mladima na teme značajne za svakodnevni život. Partije su na otvorena pisma mogle da odgovaraju na dva načina – direktnim odgovorom KOMS-u ili u javnim obraćanjima, što je dalje pratio istraživački tim.

Mali broj političkih partija je odgovarao direktno na otvorena pisma i postavljena pitanja, ali je prisustvo ovih tema bilo vidljivo u javnosti i javnim obraćanjima političkih aktera. Teme

koje su bile u otvorenim pismima, ali i o kojima su politički akteri najviše govorili su: obrazovanje mladih, osamostaljivanje mladih, zdravlje, mladi i tržište rada i aktivno učešće mladih u procesu donošenja odluka.

Politički akteri sa izbornih lista i predsednički kandidati / kandidatkinje najviše su govorili o: problemima zapošljavanja mladih, partijskom zapošljavanju, kvalitetu obrazovnog sistema, problemu odlaska mladih iz Srbije, ali i zdravlju mladih i ekološkim pitanjima. Teme koje su često bile komentarisane u javnosti su i: mere države u vidu 100 evra novčane podrške mladima, mere stambene politike i mere za podsticaj nataliteta. Stavovi političkih aktera o ovim merama bili su dosta polarizovani. Dok su jedni isticali mere kao svrsishodne, drugi su ih oštro kritikovali kao previše kratkoročne i populističke.

Teme koje su često komentarisane u javnosti su i mere države u vidu 100 evra novčane podrške mladima, mere stambene politike i mere za podsticaj nataliteta. Stavovi političkih aktera o ovim merama bili su dosta polarizovani. Dok su jedni isticali mere kao svrsishodne, drugi su ih oštro kritikovali kao previše kratkoročne i populističke.

Nova tema, koja je tokom ovog monitoringa izborne kampanje bila naročito istaknuta, jeste upravo problem osamostaljivanja mladih, s posebnim osvrtom na stambenu politiku. Iako izuzetno važna tema, o njoj se više govorilo iz demografskog ugla, uz obraćanje određenim ciljnim grupama, a ne iz ugla omladinske politike i javnih politika koje konkretno odgovaraju na poteškoće mladih.

Monitoring izborne kampanje 2022

#MladiUKampanji2022

Izvor: Krovna organizacija mladih Srbije

(Ne)prisutnost mladih

Političke partije nisu na početku izborne kampanje objavile broj mladih koji se nalazi na podnetim izbornim listama, zbog čega je Krovna organizacija mladih Srbije prvo otvoreno pismo uputila upravo baveći se tim pitanjem. Pošto nijedan od relevantnih aktera nije odgovorio, po zaključenju izbornih lista mi smo utvrdili ukupan broj mladih koji su se našli na listama, a koji bi dobili priliku da (u zavisnosti od izbornih rezultata) predstavljaju građane u Narodnoj skupštini.

Najveći broj mladih osoba na izornoj listi ima lista „Milica

Politički akteri sa izbornih lista i predsednički kandidati / kandidatkinje najviše su govorili o problemima zapošljavanja mladih, partijskom zapošljavanju, kvalitetu obrazovnog sistema, problemu odlaska mladih iz Srbije, ali i o zdravlju mladih i ekološkim pitanjima.

Đurđević Stamenovski – Srpska stranka Zavetnici”, gde se nalazi čak 71 mlada osoba, što predstavlja 28,40% od ukupnog broja kandidata. Zatim lista „Moramo – Akcija” sa 16,5% mladih, a potom slede lista „Boris Tadić – Ajmo ljudi” sa 15,91% i lista „Dr Vojislav Šešelj – Srpska radikalna stranka” sa 15,2% mladih na izornoj listi. Sve ostale partije imaju između 5% („Marinika Tepić – Ujedinjeni za pobjedu Srbije”) i 13% („Dr Miloš Jovanović – NADA za Srbiju”).

Pored toga, još je važnije mesto koje mladi na listama zauzimaju, odnosno kolike su realne šanse da nakon izbora budu u skupštinskim klupama. Jedina izborna lista koja ima veći procenat mladih u prvom delu liste u odnosu na drugi deo (do 125. mesta) jeste „Boris Tadić – Ajmo ljudi” sa 25 od 125 mesta (20%) u prvom delu liste i 14 od 125 (11,2%) u drugom delu liste.

Analizirajući ovo, zaključuje se da političke partije i kada stavljaju mlade na izborne liste, to dominantno rade u drugoj polovini liste, čime se značajno smanjuje mogućnost da oni zaista budu poslanici i poslanice.

Predizborno bavljenje mladima

Od 15. marta, kada su raspisani izbori, do poslednje nedelje izborne kampanje, izborne liste koje su se najviše obraćale mladima su: „Boško Obradović – Srpski pokret Dveri – POKS” sa 44 obraćanja, „Aleksandar Vučić – Zajedno možemo sve” sa 29 obraćanja i „Marinika Tepić – Ujedinjeni za pobjedu Srbije” sa 17 obraćanja. Navedene liste od početka monitoringa kampanje najviše komuniciraju s mladima, dok ostale liste to čine u znatno manjoj meri. Finalni rezultati će biti poznati nakon izbora kada budu dostupni rezultati monitoringa iz poslednje nedelje izborne kampanje.

Akteri koji su najviše komunicirali s mladima su dominantno funkcioneri i lideri političkih partija. Neznatan je broj mladih koji se nalaze na listama, a koji su se obraćali direktno mladim ljudima. To jasno ukazuje na centralizovanje poruka starijih

političkih aktera upućenih mladima.

Deo monitoringa izborne kampanje bio je i serijal od deset epizoda **Čoveče, ne ljuti se!** u kojima su učestvovali mladi iz političkih partija. Pored stavova političkih partija, mladi predstavnici / predstavnice političkih partija iznosili su lične stavove na društveno značajne teme. Emisija je imala cilj da prikaže mlade aktiviste / aktivistkinje političkih partija i ukaže na važnost učešća u političkim procesima kroz angažovanje u političkim partijama.

////////////////////////////////////
Skup različitih politika je razlog zašto mladi odlaze i zato se ovim problemima ne sme prilaziti parcijalno, niti se mladima kao biračkom telu treba obraćati povremeno i sporadično pred izbore. Politička participacija mladih podrazumeva aktivno učešće mladih u donošenju odluka na svim nivoima i tokom čitavog perioda, a ne samo svake četiri godine.
////////////////////////////////////

Iako su politički akteri dosta govorili o mladima, nema puno mera i politika koje na sveobuhvatan način prilaze mladima i mogu imati uticaj na ključne probleme mladih. Iako su se tomom političke participacije mladih i njihovog motivisanja da učestvuju u izbornom procesu političke partije bavile, one nisu u dovoljnoj meri prepoznale potencijal u većem uključivanju mladih u izborne liste.

Skup različitih politika je razlog zašto mladi odlaze i zato se ovim problemima ne sme prilaziti parcijalno, niti se mladima kao biračkom telu treba obraćati povremeno i sporadično pred izbore. Politička participacija mladih podrazumeva aktivno učešće mladih u donošenju odluka na svim nivoima i tokom čitavog perioda, a ne samo svake četiri godine. Mladi moraju biti aktivno uključeni i konsultovani u lokalnim procesima i kroz različite mehanizme učešća.

Krovna organizacija mladih Srbije će u svom finalnom izveštaju objaviti ukupne rezultate monitoringa izborne kampanje 2022. godine. Nastavićemo da insistiramo na unapređenju položaja mladih kroz implementaciju konkretnih mera i politika, ali i podsećati političke aktere na predizborna obećanja.

Milica Borjanić, Krovna organizacija mladih Srbije

Evropski put Srbije

OD ŠTRIKLIRANJA STAVKI KA SUŠTINSKIM REFORMAMA

 PrEUgovor je ponovo pozvao Vladu Srbije da prihvati odgovornost za (ne)uspehe u dosadašnjem toku pristupnog procesa, umesto da traži krivca u drugima, te da nalaze relevantnih izveštaja ne tumači i ne predstavlja selektivno, ignorišući i relativizujući loše ocene Srbije u istaknutim međunarodnim indeksima.

Nakon što se završio proces promene Ustava, jasno je da će prva polovina ove godine proći u znaku parlamentarnih, predsedničkih i lokalnih izbora, uključujući izbornu kampanju i potonje formiranje institucija. S reformama na evropskom putu Srbije se, međutim, ne staje, jer aktivnosti mogu i treba da se sprovedu bez obzira na kampanju. Koalicija prEUgovor je novu godinu dočekala spremno i izašla s nizom predloga za reformske prioritete na **godišnjem** i **četvorogodišnjem** nivou, upućenim političkim odlučiocima i učesnicima na izborima.

Iako su vlasti u Srbiji uhvatile zalet prošle godine, pre svega kako bi ustavne izmene u oblasti pravosuđa završile nakon dvogodišnjeg zastoja, redovni **monitoring** prEUgovora u oblastima koje obuhvata klaster 1 (Osnove) i dalje ukazuje da aktivnosti nisu usmerene na rezultate već da se sprovedu pro forme, i to mahom kampanjski pred istek roka. Uporedo i isprepletano sa ovim procesima nastavlja se zarobljavanje države – institucije se zloupotrebljavaju za lično bogaćenje i opstanak na vlasti, a obesmišljavaju se svi kontrolni mehanizmi, čime se onda garantuje nekažnjivost. U takvim uslovima Srbija sporo napreduje na putu evrointegracija, jer rešava manje osetljive prepreke, dok ključni problemi u sržnim oblastima ostaju isti – nema volje za borbu protiv korupcije, naročito na najvišem nivou, kao ni da se preseku veze državnih struktura sa organizovanim kriminalom. Nema volje, takođe, da se obezbedi sloboda medija, kao ni da se zemlja suoči s ratnom prošlošću. Ostaje da se vidi koliko će ustavni amandmani doprineti eliminaciji uticaja politike na pravosuđe.

Natrag ka osnovama

Koalicija prEUgovor okupila je pre devet godina sedam organizacija civilnog društva sa komplementarnom ekspertizom u

oblastima obuhvaćenim klasterom 1, sa ciljem da pomogne da se proces pristupanja EU iskoristi za ostvarenje suštinskog napretka u daljoj demokratizaciji srpskog društva. U međuvremenu je, nažalost, proces pristupanja postao cilj sam po sebi. Zato prEUgovor u svojim predlozima počinje od opštih načela kao preduslova za istinske reforme, a potom daje konkretne sugestije u specifičnim oblastima koje prati.

Neophodno je obezbediti veću transparentnost i participativnost odlučivanja, što se ne može postići kratkim rokovima javnih rasprava koje se sprovedu odjednom, često u vreme praznika, i bez obrazloženja zašto su upućeni predlozi odbijeni.

Pre svega, nužno je sačuvati jedinstveni pravni poredak i pravnu sigurnost. To znači da se ne smeju usvajati zakoni za koje postoje argumentovane sumnje da su protivustavni. Tako je, primera radi, prvobitno usvojeni Zakon o referendumu i narodnoj inicijativi snizio dostignuti stepen stečenih osnovnih prava, što je ispravljeno tek nakon građanskih protesta. Upozoravali smo da se pravna sigurnost ugrožava i donošenjem uzajamno neusaglašenih propisa i zakona za jednokratnu upotrebu, kao i „autentičnim tumačenjima” zakonodavca s retroaktivnim dejstvom. Pa je tako naknadno, retroaktivno, sužen krug lica koje obavezuje Zakon o sprečavanju korupcije.

Potrebno je poštovati princip podele vlasti, čije je iščezavanje dodatno ogolila javna politika za upravljanje epidemijom koronavirusa, te uvažavati i ojačati nezavisne državne organe. Neophodno je obezbediti veću transparentnost i

Izvor: preugovor.org

participativnost odlučivanja, što se ne može postići kratkim rokovima javnih rasprava koje se sprovode odjednom, često u vreme praznika, i bez obrazloženja zašto su upućeni predlozi odbijeni. Nadamo se da će usvajanje novog zakona doprineti da zakonodavac razmotri narodne inicijative, umesto da ih ignoriše kao dosad.

Akcioni planovi u poglavljima 23 i 24 treba da služe kao podsticaj za intenziviranje reformi, a ne kao opravdanje za odlaganje ili ignorisanje problema koji su uočeni u Srbiji, a koje EU nije istakla.

To znači i promenu odnosa vlasti prema civilnom društvu i svim kritičarima režima, koji su se našli na meti zvaničnika kao neprijatelji nacionalnog interesa. Dijaloga nema bez uvažavanja mišljenja druge strane i tolerancije prema kritici, a u nedostatku istog raste polarizacija u društvu. Ovaj problem nije, nažalost, rešen delatnošću Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, čija su „obavezujuća postupanja” ostala „zarobljena” na brojnim sastancima, i koje je ostalo bez šireg uticaja na politički i društveni život.

Pogled u ogledalo

PrEUgovor je ponovo pozvao Vladu Srbije da prihvati odgovornost za (ne)uspehe u dosadašnjem toku pristupnog procesa, umesto da traži krivca u drugima, te da nalaze relevantnih

izveštaja ne tumači i ne predstavlja selektivno, ignorišući i relativizujući loše ocene Srbije u istaknutim međunarodnim indeksima.

Akcioni planovi u poglavljima 23 i 24 treba da služe kao podsticaj za intenziviranje reformi, a ne kao opravdanje za odlaganje ili ignorisanje problema koji su uočeni u Srbiji, a koje EU nije istakla. Stampedo aktivnosti u kratkim rokovima, kao u finišu ustavnih izmena, ne predstavlja dobru praksu, jer šteti demokratskim procesima, a to vodi do nekvalitetnih i nelegitimnih normativnih rešenja.

Kada je reč o specifičnim oblastima, zadržaću se ovde samo na onima koje i Evropska komisija već godinama smatra kritičnim. Ministarstvo pravde će se u 2022. usredsrediti na izradu seta pravosudnih zakona u skladu sa ustavnim amandmanima. Da bi se ostvario njihov cilj, a to je jačanje nezavisnosti i samostalnosti pravosuđa i sprečavanje posrednih političkih uticaja prilikom izbora tužilaca i sudija, neophodno je definisati jasne kriterijume odlučivanja i obezbediti javnost odlučivanja u Visokom savetu sudstva i Visokom savetu tužilaštva. Treba zakonom detaljno i precizno odrediti koji se uticaji na rad sudije smatraju primerenim kako se pogrešnim tumačenjem ne bi izigrala svrha njihovog propisivanja. Potrebno je dalje propisati i šta se tačno smatra „zabranom političkog delovanja sudija” i ko su „istaknuti pravnici”, kao i na osnovu kojih kriterijuma će oni biti birani. Izmenama i dopunama zakona nužno je definisati pravila kada postoji sukob interesa advokata koji i dalje mogu da budu birani u pravosudne savete, odnosno članove petočlane Komisije,

koja treba da otkoči proces izbora kada nema tražene skupštinske većine.

U oblasti borbe protiv korupcije, pored navedenog, tužilaštvo treba pravovremeno da istraži sve javno iznete sumnje za zloupotrebe i da saopštava rezultate svog rada, umesto da to prepušta političkim funkcionerima ili da relativizuje nedvosmislene podatke o slabom učinku kada je reč o gonjenju korupcije na visokom nivou. Koalicija poziva Vladu da bez odlaganja uspostavi zakonito upravljanje u javnim preduzećima, u kojima funkciju direktora vrše lica kojima je istekao zakonski mandat, te da obustavi nezakonitu dominantnu praksu postavljanja, često i retroaktivnog, vršilaca dužnosti u javnoj upravi. Koalicija poziva Vladu da učini javnim dokumenta koja se odnose na raspolaganje javnim resursima, uključujući i podatke o nabavkama radi suprotstavljanja pandemiji, ugovore i sporazume koje ima s potencijalnim i aktuelnim poslovnim partnerima, te da građanima pruži potpune informacije o svojim odlukama koje utiču na korišćenje javnih resursa i na javna dobra.

Koalicija poziva Vladu da bez odlaganja uspostavi zakonito upravljanje u javnim preduzećima, u kojima funkciju direktora vrše lica kojima je istekao zakonski mandat, te da obustavi nezakonitu dominantnu praksu postavljanja, često i retroaktivnog, vršilaca dužnosti u javnoj upravi.

U Poglavlju 24 preduslov za postizanje rezultata u pojedinim oblastima, a naročito u borbi protiv organizovanog kriminala, leži u reformi policije. Nužno je da se preseku kanali uticaja politike i organizovanog kriminala na ovu instituciju koja obezbeđuje sprovođenje zakona, a da se unaprede mehanizmi saradnje s tužilaštvom. Ministarstvo unutrašnjih poslova nastavilo je proces konsultacija o skandaloznom Nacrtu zakona o unutrašnjim poslovima, koji je na jesen predstavljen i brzo povučen iz zvanične procedure. Fokus ovih konsultacija bio je na merama masovnog biometrijskog nadzora, koje su izazvale burnu reakciju javnosti. Koalicija prEUgovor podseća da svrhe kojima je namenjena ne mogu opravdati upotrebu ove intruzivne tehnologije, posebno ako se imaju u vidu njene implikacije

na zaštitu podataka o ličnosti, pravo na privatnost i osnovne slobode, naročito u uslovima kada su institucije slabe.

Jedan od glavnih pokazatelja da li se reforma policije kreće u dobrom pravcu biće i izbor novog direktora policije, budući da je mandat prethodnom istekao, a da novi konkurs nije raspisan. Pored toga, policija mora da istraži sve navode o

Jedan od glavnih pokazatelja da li se reforma policije kreće u dobrom pravcu biće i izbor novog direktora policije, budući da je mandat prethodnom istekao, a da novi konkurs nije raspisan. Pored toga, policija mora da istraži sve navode o prekomernoj upotrebi sile i neprimerenom postupanju svojih službenika, naročito tokom masovnih građanskih protesta u prethodne dve godine.

prekomernoj upotrebi sile i neprimerenom postupanju svojih službenika, naročito tokom masovnih građanskih protesta u prethodne dve godine.

Rat u Ukrajini nije bio faktor s kojim smo mogli računati početkom godine, ali je u međuvremenu postao glavna tema u javnosti i utiče na evropske integracije. S jedne strane, fokus je s jačanja vladavine prava pomenen na spoljnopoličko usaglašavanje Srbije sa Evropskom unijom, a obe oblasti jesu od ranije problematične. S druge strane, zahtevi za članstvo u EU koje su podnele Ukrajina, Moldavija i Gruzija donose novu dinamiku u proces proširenja, a od pozicioniranja Srbije zavisi da li će njen put biti ubrzan ili usporen.

Reakcije na rat u Ukrajini unutar zemlje aktuelizuju i opasnosti desnog ekstremizma. Sve se više pažnje posvećuje tome i u okviru evropskih integracija Srbije. S obzirom na to da je borba protiv desničarskog ekstremizma dosad bila zapostavljena, neophodno je to ispraviti u novoj strategiji u ovoj oblasti, sa čijim usvajanjem se već kasni.

Jelena Pejić Nikić, istraživačica Beogradskog centra za bezbednosnu politiku i koordinatorka koalicije prEUgovor

BOŠ
BEOGRADSKA
OTVORENA
ŠKOLA

CIVILNO DRUŠTVO ZA
UNAPREĐENJE PRISTUPANJA
SRBIJE EVROPSKOJ UNIJI

Švedska
Sverige

Beogradska otvorena škola
Bulevar oslobođenja 177
11000 Beograd, Srbija

T: +381 60 3061 342

E: eupregovori@bos.rs

W: eupregovori.bos.rs i www.bos.rs

S: facebook.com/bos.rs

PROGOVORI O PREGOVORIMA

Beogradska otvorena škola

Stalo nam je do vašeg mišljenja –
ukoliko imate komentar, kritiku ili sugestiju
kako da poboljšamo Bilten, javite nam
se na mejl eupregovori@bos.rs.

Ukoliko ne želite da nastavimo da vam šaljemo Bilten,
o tome nas možete obavestiti na isti mejl.

Molimo vas da imate razumevanja ukoliko vam
nakon odjave stigne naredni broj Biltena –
sistemu treba vremena da prepozna
izmene u broju pretplatnika.